

Jerzy Adamski

**INSTYTUT ROZWOJU MIAST W KRAKOWIE
– DZIAŁALNOŚĆ W LATACH 2002-2012.
UWARUNKOWANIA I KIERUNKI ROZWOJU**

Abstrakt. W artykule przedstawiono syntetycznie ujęte informacje na temat działalności Instytutu Rozwoju Miast w Krakowie w ciągu 10 lat jego funkcjonowania oraz zarys strategicznych uwarunkowań i kierunków dalszego rozwoju.

Słowa kluczowe: instytuty badawcze, rozwój miast, urbanistyka, planowanie przestrzenne, rewitalizacja, mieszkalnictwo, rynek nieruchomości, ochrona środowiska, projekty europejskie.

Informacje podstawowe

Instytut Rozwoju Miast powstał w wyniku restrukturyzacji zaplecza badawczego Ministerstwa Infrastruktury. Jest on bezpośrednim kontynuatorem dorobku naukowo-badawczego krakowskiego oddziału Instytutu Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej oraz Instytutu Gospodarki Mieszkaniowej w Warszawie. Obie te jednostki zostały połączone w Instytut Rozwoju Miast na mocy Rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 29 października 2002 r. Instytut Rozwoju Miast jest spadkobiercą ważnego, kilkudziesięcioletniego dorobku obu tych instytucji i ich bogatych tradycji, kontynuuje też ich osiągnięcia w badaniach naukowych i zastosowaniach praktycznych.

Siedzibą Instytutu jest Kraków. W Instytucie działa także Zakład Mieszkalnictwa w Warszawie, kierowany przez prof. dr hab. arch. Hankę Zaniewską.

Kierownictwo powstałego w listopadzie 2002 r. Instytutu objął dr hab. arch. Zygmunt Ziobrowski, prof. IRM, wieloletni dyrektor Oddziału IGPIK w Krakowie, podejmując trud restrukturyzacji obu połączonych jednostek, inicjując prace w nowych obszarach badawczych oraz poszerzając działalność wdrożeniową. Z dniem 1 lipca 2008 r. na stanowisko dyrektora Instytutu, na okres 5 lat został powołany przez Ministra Infrastruktury w wyniku postępowania konkursowego mgr Jerzy Adamski, poprzednio zastępca dyrektora ds. ekonomicznych. W latach 2008-2010 funkcję zastępcy dyrektora ds. naukowych pełnił dr hab. arch. Zygmunt Ziobrowski, prof. IRM, a od 1 stycznia 2011 r. funkcję tę sprawuje prof. dr hab. arch. Hanka Zaniewska. Stanowisko sekretarza naukowego IRM zostało objęte w 2008 r. przez dr inż. arch. Ewę Heczko-Hyłową.

Rada Naukowa w ciągu dwóch kadencji, 2003-2007 oraz 2008-2012, działała w składzie 12 osób, w tym 6 osób spośród pracowników Instytutu oraz 6 osób spoza Instytutu. W obu kadencjach Radzie Naukowej przewodniczył prof. dr hab. Tadeusz Kudłacz, pracownik Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, a funkcję zastępcy przewodniczącego

pełniła prof. dr hab. arch. Hanka Zaniewska do czasu objęcia funkcji zastępcy dyrektora ds. naukowych.

W dniu 31 grudnia 2011 r. Instytut zatrudniał 70 pracowników, co w przeliczeniu dawało 58,05 etatu. Pracownicy reprezentują szerokie spektrum specjalności, niezbędnych w wielodyscyplinarnych badaniach, zgodnych z profilem działalności IRM: urbanistykę, planowanie przestrzenne, architekturę, geografę, prawo, ekonomię, budownictwo lądowe, budownictwo wodne, inżynierię sanitarną, chemię, transport, informatykę, zarządzanie i marketing, inżynierię środowiska. Pracownicy Instytutu są członkami wielu gremiów doradczych, komitetów naukowych PAN oraz aktywnymi wykładowcami szkół wyższych.

Instytut posiada prawo własności budynku biurowego przy ulicy Cieszyńskiej 2 w Krakowie, o powierzchni użytkowej 1300 m².

Statutowy zakres działania

Podstawowe cele działalności IRM określone zostały w *Statucie Instytutu*, zatwierdzonym przez Ministra Infrastruktury 17 sierpnia 2011 roku. Sformułowano je w rozdz. II §7 w następujący sposób:

- prowadzenie badań naukowych i prac rozwojowych, przenoszenie ich wyników do praktyki i upowszechnianie;
- wykonywanie zadań szczególnie ważnych dla planowania i realizacji polityki państwa w zakresie polityk miejskich i regionalnych, urbanistyki, gospodarki przestrzennej i mieszkalnictwa oraz rynku nieruchomości, które są jednym z warunków zapewnienia jakości życia obywateli;
- wspomaganie badań przez realizację zadań służących rozwojowi, promocji i zastosowaniom praktycznym nauki, a także wspierających wzrost innowacyjności gospodarki;
- przygotowanie i rozwój kadry naukowo-badawczej w zakresie działalności Instytutu.

Zgodnie ze statutem zakres podstawowej działalności Instytutu obejmuje:

1) *prowadzenie badań naukowych i prac rozwojowych:*

a) badania naukowe i prace rozwojowe obejmują w szczególności:

- regulacje, polityki i instrumenty rozwoju miast i regionów,
- procesy społeczno-ekonomiczne i przestrzenne rozwoju miast i regionów,
- uwarunkowania i zasady zrównoważonego rozwoju przestrzeni zurbanizowanej,

b) badania naukowe i prace rozwojowe odnoszą się w szczególności do:

- planowania i zagospodarowania przestrzennego oraz zarządzania miastami i ich rozwojem,
- kształtowania i ochrony środowiska zintegrowanego, przyrodniczego i kulturowego,
- mieszkalnictwa i budownictwa oraz gospodarki nieruchomościami i regulacji rynku nieruchomości,
- gospodarki komunalnej oraz gospodarki inwestycyjnej miast,
- infrastruktury społecznej i technicznej oraz systemów transportu,
- innych zagadnień związanych z problematyką urbanizacji;

2) *wspomaganie badań naukowych i prac rozwojowych służących ich zastosowaniom praktycznym a także wspierających wzrost innowacyjności gospodarki poprzez:*

- a) doradztwo, konsultacje, sporządzanie analiz, ekspertyz, opinii i ocen dotyczących przedmiotu działania Instytutu, sporządzanie studiów i opracowań projektowo-planistycznych, adaptację osiągnięć światowej nauki i techniki,
 - b) prowadzenie i rozwijanie baz danych dotyczących przedmiotu działalności Instytutu, tworzenie, przetwarzanie, udostępnianie i upowszechnianie informacji naukowych i naukowo-technicznych,
 - c) upowszechnianie wyników badań naukowych i prac rozwojowych, w szczególności poprzez ich publikowanie, organizowanie konferencji, seminariów i warsztatów oraz prowadzenie biblioteki,
 - d) promowanie przedsięwzięć innowacyjnych wykorzystujących wyniki badań naukowych i prac rozwojowych,
 - e) prowadzenie szkoleń specjalistycznych, kursów dokształcających i innych form kształcenia ustawicznego oraz studiów podyplomowych we współpracy z uprawnionymi jednostkami,
 - f) wykonywanie innych zadań zleconych przez organ nadzorujący;
- 3) *współpracę naukową krajową i zagraniczną, badania wspólne sieci i konsorcjów naukowych, w tym także w ramach programów Unii Europejskiej.*

Zakres badań, prac rozwojowych i wdrożeń podejmowanych przez Instytut Rozwoju Miast obejmuje dziedziny szczególnie istotne z punktu widzenia rozwoju naszego kraju, zwłaszcza w kontekście rozwoju regionalnego, europejskiej spójności społecznej, gospodarczej i terytorialnej oraz zasad zrównoważonego rozwoju. Szczególnie istotnymi obszarami badań podejmowanych przez Instytut Rozwoju Miast, wiążących się z newralgicznymi potrzebami społecznymi, są problemy gospodarki przestrzennej, a zwłaszcza planowania przestrzennego, zarządzania rozwojem miast, ochrony środowiska oraz mieszkalnictwa. W każdym z tych obszarów niezbędne jest zarówno monitorowanie i diagnozowanie zachodzących procesów, prognozowanie zjawisk, jak i modyfikacja instrumentów oddziaływania. Wskazane problemy badawcze mają także znacznie szerszy, europejski wymiar w kontekście strategicznych celów UE.

Instytut dzięki swoim pracom stanowi zaplecze badawcze polityki i działań prowadzonych przez Ministerstwo Transportu, Budownictwa i Gospodarki Morskiej oraz podejmowanych przez resort decyzji, szczególnie w sferze planowania przestrzennego i mieszkalnictwa.

Instytut w obecnej formule jest unikatową jednostką badawczo-rozwojową w Polsce, zajmującą się kompleksowo problemami rozwoju miast, łączącą przy tym prace badawcze z pracami na rzecz jednostek samorządu terytorialnego, obejmującymi studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, plany miejscowe zagospodarowania przestrzennego, oceny oddziaływania na środowisko, programy ochrony zasobów przyrodniczych, studia komunikacyjne i transportowe, programy rewitalizacji oraz strategie rozwoju mieszkalnictwa w gminach.

Najważniejsze osiągnięcia naukowe

W 2006 r. Instytut uzyskał 2. kategorię w klasyfikacji jednostek naukowych. Od 1 października 2010 r., kiedy weszły w życie przepisy *Ustawy o instytutach badawczych* z dnia 30 kwietnia 2010 r., Instytut Rozwoju Miast działa na jej podstawie jako instytut badawczy (poprzednio „jednostka badawczo-rozwojowa”). Zgodnie z tymi przepisami i treścią *Komunikatu nr 19 Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 30 września 2010 roku o ustalonych kategoriach jednostek naukowych* Instytut Rozwoju Miast otrzymał ponownie kategorię 2. w dziedzinie „Budownictwo i architektura – G2” (pozycja 17. w rankingu 42 jednostek według „wskaźnika efektywności naukowej”). W aktualnej tymczasowej kategoryzacji jednostek naukowych połączono kategorię 2. i 3. w nową kategorię B.

Wydawanemu przez Instytut kwartalnikowi naukowemu „Problemy Rozwoju Miast” Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego przyznało w roku 2012, w kolejnej ewaluacji czasopism naukowych prawo zaliczenia 5 punktów za umieszczoną w nim publikację.

Instytut Rozwoju Miast ma bogate tradycje oraz osiągnięcia w badaniach naukowych i ich zastosowaniach praktycznych w dziedzinie gospodarki przestrzennej, kształtowania i ochrony środowiska, gospodarki komunalnej i mieszkaniowej, budownictwa i gospodarki nieruchomościami. Dysponuje wypracowanymi i sprawdzonymi metodami i technikami pracy, stale prowadzi badania i projekty pilotażowe z tego zakresu.

Od początku transformacji ustrojowej w Polsce Instytut prowadzi systematyczny monitoring mieszkalnictwa, ostatnio pod kierunkiem prof. dr hab. arch. Hanki Zaniewskiej, a także monitoring rynku nieruchomości pod kierunkiem prof. dr hab. Leszka Kałkowskiego.

W latach 2002-2005 prowadzony był pod kierunkiem prof. dr hab. arch. Witolda Wernera także monitoring rynku budowlanego.

Wyniki prac naukowo-badawczych od lat wykorzystywane są przez Ministerstwo Infrastruktury (obecnie MTBiGM), Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, inne urzędy centralne, komisje sejmowe oraz władze regionalne i lokalne.

Instytut realizuje prace badawcze, korzystając z dotacji MNiSW na cele statutowe a także ze środków uzyskanych w wyniku udziału w konkursach na granty.

Dotacja statutowa MNiSW służy do finansowania ok. 25 zadań badawczych rocznie w zakresie tematyki: „kształtowanie i równoważenie rozwoju przestrzeni zurbanizowanej i urbanizującej się”, „podstawy metodyczne projektowania urbanistycznego”, „procesy odnowy zasobów mieszkaniowych w miastach”, „polityka regionalna”, „organizacja i zarządzanie rozwojem przestrzennym”, „organizacja i instrumenty zarządzania miastem”, „jakość środowiska na obszarach zurbanizowanych i urbanizujących się”, „mieszkalnictwo i budownictwo”, „organizacja i instrumenty zarządzania mieszkalnictwem”, „gospodarka inwestycyjna miast”.

W wyniku udziału w konkursach na badania naukowe organizowanych przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, a od kilku lat także przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju oraz Narodowe Centrum Nauki, Instytut uzyskuje środki na ok. 4-6 nowych projektów rocznie. Nie sposób wymienić w tym miejscu wszystkie projekty, ich koordynatorów

i współautorów. Można jednak wskazać projekty ilustrujące problematykę badań podejmowanych przez IRM. Przykładem mogą być: projekt badawczy „Gospodarowanie przestrzenią w Polsce w świetle integracji z Unią Europejską – uwarunkowania, kierunki zmian” (2003-2005), projekt celowy „Opracowanie i wdrożenie metod oraz technologii zarządzania informacją przestrzenną (geoinformacją) w procesach decyzyjnych administracji publicznej” (2005-2007).

Podstawowe znaczenie dla ukształtowania obecnego profilu badawczego Instytutu miał pierwszy tak szeroki projekt badawczy zamawiany (o wartości ponad 3 mln zł), obejmujący problemy odnowy miast pt. „Rewitalizacja miast polskich jako sposób zachowania dziedzictwa materialnego i duchowego oraz czynnik zrównoważonego rozwoju”, realizowany w latach 2007-2010. W projekcie tym współpracował Uniwersytet Jagielloński oraz Szkoła Główna Handlowa w Warszawie i uczestniczyło Forum Rewitalizacji.

Instytut w osobie prof. Zygmunta Ziobrowskiego pełnił rolę głównego koordynatora projektu. W rezultacie powstała m.in. seria 12 publikacji prezentujących wyniki diagnozy oraz propozycję rozwiązań w sferze rewitalizacji polskich miast.

W zakresie gospodarki przestrzennej i zrównoważonego rozwoju zrealizowano m.in. następujące projekty badawcze: „Rola gospodarki gruntami w strategiach mieszkaniowych gmin miejskich” (2004-2005), „Nowe zadania planowania miejscowego w zakresie kształtowania i zagospodarowania przestrzennego obszarów wiejskich” (2007-2008).

W badaniach nad mieszkalnictwem w ostatnich latach skupiano uwagę na jego społecznych aspektach. Wyraziło się to zarówno uzyskaniem grantów badawczych wykonanych w Instytucie: „Mieszkania dla ubogich w zrównoważonym rozwoju miast” (2003-2005), „Zrównoważony rozwój osiedli i zespołów mieszkaniowych w strukturze miasta. Kryteria i poziomy odpowiedzialności” (2006-2008), „Mieszkaniowe obszary problemowe w przestrzeni miast i wsi z zabudową popegeerowską. Teraźniejszość i przyszłość” (2009-2010), „Koncepcja europejskiego monitoringu zagadnień mieszkalnictwa” (2009-2011), jak też udziałem w projektach badawczych realizowanych przez inne jednostki, jak Instytut Pracy i Spraw Socjalnych („Bieda mieszkaniowa i wykluczenie. Analiza zjawiska i polityki”, 2007), Instytut Badań Rynku i Konsumpcji („Miejsce i rola ludzi młodych w społeczeństwie i gospodarce” z tematem „Warunki mieszkaniowe młodych ludzi”, 2008).

Kontynuowano także tematykę badawczą dotyczącą mieszkań dla ludzi starszych, uczestnicząc w przygotowaniu ekspertyzy „Przyjazna osobom starszym struktura osiedleńcza i mieszkaniowa”, opracowanej na potrzeby Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego (w: *Wyzwania Małopolski w kontekście starzenia się społeczeństwa. Podejście strategiczne*, 2010).

W latach 2009-2012 w Instytucie Rozwoju Miast zrealizowano łącznie kilkanaście różnego typu projektów badawczych (o wartości 70-280 tys. zł każdy), obejmujących m.in. problemy metod planowania i zintegrowanego planowania rozwoju, procesów rozwoju miast, monitorowania mieszkalnictwa i rynku nieruchomości oraz zarządzania obszarami metropolitalnymi i aglomeracjami, finansowanych dzięki konkursom Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, NCBiR, NCN.

Tematy badawcze finansowane z tych źródeł to m.in.: „Planowanie przestrzenne a rewitalizacja stref społecznie wykluczonych” (2009-2011), „System monitorowania gospodarki przestrzennej jako narzędzie zintegrowanego planowania rozwoju miast w duchu idei Karty Lipskiej” (2009-2011), „Standaryzacja sformułowań stosowanych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego” (2009-2011), „Monitoring polskiego rynku nieruchomości za lata 2008-2010” (2009-2011), „Aspekty ekonomiczne rozproszenia zabudowy w regionach miejskich na przykładzie aglomeracji Krakowa” (2009-2011), „Model zintegrowanego planowania rozwoju miast – wdrażanie europejskiej polityki rozwoju miast do polskiego systemu planowania” (2009-2011), „Przestrzenne i funkcjonalne wymiary miast – wartości modelowe” (2010-2012), „Rola zintegrowanego planowania w osiąganiu zrównoważonego rozwoju. Model jego procesu oraz procedur. Metodyczne uzasadnienie i ocena możliwości stosowania w polskich realiach” (2010-2012), „Modele zarządzania gospodarką przestrzenną w obszarach metropolitalnych i aglomeracjach” (2010-2012), „Zróżnicowanie procesów rozwojowych małych i średnich miast i jego wpływ na rozwój policentryczny systemu osadniczego Polski” (2011-2013), „Uzyskiwanie praw miejskich a rozwój miasteczek i otaczających je obszarów. Studia przypadków” (2011-2013).

Instytut podejmował także prace badawcze dla Ministerstwa Infrastruktury, np. cyklicznie przygotowywane: „Monitoring rynku budowlanego”, „Informacje o mieszkalnictwie”, wykorzystujące wyniki badań ankietowych prowadzonych przez IRM, „Transakcje kupna-sprzedaży nieruchomości” czy też prace badawcze odpowiadające na specyficzne zapotrzebowanie resortu, np. „Opracowanie polsko-słowackiego leksykonu pojęć planistycznych”, „Kierunki rozwoju państwowych instrumentów wsparcia budownictwa dla najuboższych w oparciu o doświadczenia tzw. programu pilotażowego i badania własne IRM”, „Analiza i ocena gospodarki remontowej oraz szacunek potrzeb remontowych w ujęciu wartościowym w wielorodzinnych zasobach mieszkaniowych”, „Polityka miejska władz publicznych w Polsce. Cele i zakres polityki miejskiej”, „Wstępna analiza regulacji prawnych dotyczących obszarów metropolitalnych w wybranych krajach europejskich”, „Przegląd obowiązujących systemów w zakresie planowania przestrzennego w państwach sąsiadujących z Polską”, „Strategia kształtowania środowiska miejskiego w dokumentach strategicznych i programach UE”, „Wybrane instrumenty prawne zintegrowanego zagospodarowania przestrzennego. Projekt zestawu parametrów urbanistycznych”. Realizowano także prace badawcze dla Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, np. „Charakterystyka użytkowania gruntów w miastach ze szczególnym uwzględnieniem gruntów zurbanizowanych”.

Specjaliści Instytutu przygotowywali także ekspertyzy dla samorządów regionalnych i lokalnych. Przykładem mogą być prace realizowane dla Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego: „Korzyści społeczne, ekonomiczne i środowiskowe wynikające z rewitalizacji terenów zdegradowanych, w tym przemysłowych”, dla gminy Niepołomice: „Dwadzieścia lat doświadczeń w pozyskiwaniu inwestorów do gminy Niepołomice 1990-2010 – wnioski dla polskich miast” czy też prace dla Urzędu Miasta Krakowa związane z diagnozą stanu osiedli z wielkiej płyty i opracowaniem założeń programu ich rehabilitacji.

Część prac badawczych Instytut realizował, współpracując z innymi jednostkami naukowymi np. „Planowanie przestrzeni o wysokich walorach krajobrazowych przy użyciu cyfrowych analiz terenu wraz z oceną ekonomiczną” z Politechniką Krakowską.

Działalność wspomagająca badania¹

Zgodnie ze statutem IRM, działalność wspomagająca badania obejmuje m.in. doradztwo, konsultacje, sporządzanie analiz, ekspertyz, opinii i ocen dotyczących przedmiotu działania Instytutu, sporządzanie studiów i opracowań projektowo-planistycznych, adaptację osiągnięć światowej nauki i techniki. Działania te pozwalają na praktyczne wykorzystanie dorobku naukowego a także na uzyskanie danych, informacji, studiów przypadku, służących z kolei do prac badawczych.

W okresie funkcjonowania IRM zrealizowano ponad 150 takich studiów i opracowań planistycznych z zakresu planowania przestrzennego (miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego dla miast i gmin różnej wielkości, m.in. Warszawy, Krakowa, Wrocławia, Katowic, Kielc, Kalisza, Myślenic, Bochni, Słomnik) oraz ponad 100 prac z zakresu ochrony środowiska, m.in. oceny i raporty oddziaływania na środowisko oraz raporty dot. programów ochrony przeciwpowodziowej.

Działalność wspomagająca badania to także prowadzenie i rozwijanie baz danych. Osiągnięcia Instytutu w tym zakresie związane są z gromadzeniem, aktualizacją i udostępnianiem na stronie internetowej baz danych dotyczących gruntów dla budownictwa mieszkaniowego oraz rynku nieruchomości w Polsce (<http://www.mpm/nieruchomosci.pl>). Instytut udostępnia także na swojej stronie internetowej bazę rozstrzygnięć nadzorczych wojewodów w zakresie planowania przestrzennego.

Pracownicy IRM aktywnie uczestniczą w konferencjach i warsztatach międzynarodowych i krajowych. W latach 2010-2011 np. pracownicy IRM wzięli udział w 11 konferencjach międzynarodowych za granicą, 23 w kraju oraz w 58 konferencjach, seminariach i warsztatach krajowych. W latach 2003-2011 zorganizowano ponad 25 konferencji lub warsztatów naukowych.

Pierwsza międzynarodowa konferencja nt. „Zarządzanie i finansowanie odnowy powojennych zasobów mieszkaniowych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Zrównoważone mieszkalnictwo w Europie” została zorganizowana przez Instytut w 2003 r., a więc tuż po jego utworzeniu.

Realizacja zamawianego projektu badawczego dotyczącego rewitalizacji miast zaowocowała dwoma Międzynarodowymi Kongresami Rewitalizacji Miast (2009 i 2012).

Ponadto Instytut organizował międzynarodowe seminaria programu URBACT „Revitalisation Integrated Approach to Disadvantaged Neighborhoods – Polish Local Support Groups of URBACT Projects” (organizowane wspólnie z Ministerstwem Rozwoju Regionalnego) czy też międzynarodowe seminaria związane z pracami nad raportem dot. miast

¹ Szczegółowe dane dotyczące działalności wspomagającej badania są zawarte w corocznych sprawozdaniach z działalności Instytutu.

w 23 krajach, organizowane w latach 2010-2012 we współpracy z Agendą ONZ ds. Osiedli Ludzkich UN-HABITAT. Instytut organizował także międzynarodowe warsztaty, seminaria w każdym z prowadzonych projektów międzynarodowych, np. SURE, COOP, Intermetrex, Polymetrex, REPUS i innych, wymienionych w odrębnym artykule². Również w ramach każdego z prowadzonych grantów badawczych organizowane są seminaria prezentujące wyniki prac, np. seminarium pt. „Planowanie przestrzenne a rewitalizacja terenów wykluczonych społecznie”. Systematycznie organizowane są także specjalistyczne seminaria i konferencje szkoleniowe dla uczestników krajowych. Przykładem może być zorganizowana w październiku 2012 r. przy współudziale Izby Urbanistów konferencja dot. problemów standaryzacji w planowaniu przestrzennym.

Działalność dydaktyczno-szkoleniowa

Corocznie ok. 15 pracowników prowadzi zajęcia dydaktyczne na wyższych uczelniach (m.in. Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Politechnika Krakowska, Politechnika Warszawska, Politechnika Poznańska, Wyższa Szkoła Ekologii i Zarządzania w Warszawie, Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Tarnowie). Pracownicy IRM są opiekunami magistrantów, promotorami i opiekunami naukowymi doktorantów, recenzentami prac doktorskich, rozpraw habilitacyjnych i dorobku naukowego w postępowaniu o nadanie tytułu profesora. Instytut prowadzi praktyki studenckie i staże absolwenckie dla studentów planowania przestrzennego oraz dla studentów z zagranicy. Instytut organizuje także krótkie wizyty studialne grup studenckich, naukowców, samorządowców.

Upowszechnianie wyników badań, działalność wydawnicza³

Szczególnie istotne znaczenie ma działalność IRM w zakresie upowszechniania wyników badań w formie publikacji. Adresatem tych publikacji są zarówno środowiska naukowe, jak i reprezentanci, pracownicy samorządów regionalnych i lokalnych, środowiska zawodowe, studenci. Większość prezentowanych niżej tytułów kierowana jest do szerokiego grona odbiorców.

Działalność wydawnicza Instytutu obejmuje przygotowanie do druku wydawnictw zwartych – serii i pojedynczych tomów, oraz kwartalnika naukowego „Problemy Rozwoju Miast”. Tematyka kwartalnika koncentruje się na zagadnieniach gospodarki przestrzennej i urbanizacji, ochrony środowiska, gospodarki komunalnej, mieszkalnictwa, oraz rynku nieruchomości w kontekście krajowym, europejskim i światowym. Autorami artykułów są zarówno pracownicy Instytutu, jak i innych jednostek badawczych, uczelni, samorządów.

W latach 2005-2007 przez Instytut przygotowane były specjalistyczne wydawnictwa książkowe, np. „Vademecum gospodarki przestrzennej”, „Mieszkania dla ubogich w zrównoważonym rozwoju miast”, „Technika zapisu planistycznego”, „Społeczne, ekonomiczne i przestrzenne bariery rozwoju zrównoważonego”, „Polski rynek nieruchomości.

² Szczegółowe omówienie dorobku w zakresie współpracy międzynarodowej zawarto w odrębnym artykule niniejszego kwartalnika.

³ Wykaz publikacji zwartych IRM zawierający szczegółowe informacje o autorach publikacji dostępny jest na stronie internetowej Instytutu www.irm.krakow.pl w zakładce „wydawnictwa”.

Bilans otwarcia po wejściu Polski do Unii Europejskiej”, „Przestrzenne, ekonomiczne i społeczne problemy scalania i wymiany gruntów. Kompendium wiedzy – poradnik dla liderów wspólnot samorządowych”, „Mieszkalnictwo w Polsce w latach 1991-2005”.

W latach 2008-2012 działalność wydawnicza w zakresie własnych publikacji naukowych Instytutu znacznie się poszerzyła. Przygotowano ponad 20 własnych publikacji zwartych, będących wynikiem realizowanych projektów badawczych, w tym m.in. 12-tomową serię „Rewitalizacja miast polskich”, prezentującą także doświadczenia Francji, Wielkiej Brytanii, Niemiec. Ponadto w ostatnich 3 latach wydano m.in. „Uwarunkowania rozwoju budownictwa w przestrzeni urbanistycznej”, „Standaryzacja sformułowań stosowanych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego”, „Monitoring polskiego rynku nieruchomości”, „Mieszkaniowe obszary problemowe w miastach i na terenach popegeerowskich. Raport z badań”, „Gospodarowanie gruntami w polskich miastach”, „Planowanie przestrzenne a rewitalizacja stref społecznie wykluczonych”, „Zintegrowane planowanie rozwoju miast”, „22 lata polskiego rynku nieruchomości – monitoring za lata 1990-2011”, „Urbanistyczne wymiary miast”, „Zintegrowane planowanie zrównoważonego rozwoju – zarys metodyki”.

Współpraca w programach i projektach międzynarodowych

Instytut ma bogate tradycje współpracy z partnerami zagranicznymi w projektach pilotażowych sponsorowanych przez brytyjski Fundusz Know-How, w projektach ramowych Unii Europejskiej (SUREURONET, SURE, ReUrban), w projektach Interreg IIB, IIIB i IIIC (FOCUS, InterMETREX, PolyMETREXplus, Knowledge Networks, PlaNet CenSE, REPUS, Carpathian Project, CoUrbIT) oraz w projekcie unijnym COOP. IRM współpracuje m.in. z następującymi organizacjami: METREX (Sieć Europejskich Obszarów i Regionów Metropolitalnych – status obserwatora), ENHR (Europejska Sieć Badań nad Mieszkalnictwem), ENTP (Europejska Platforma Nowych Miast), IFHP (Międzynarodowa Federacja Mieszkaniowa i Planistyczna), INTA (Międzynarodowa Sieć Rozwoju Urbanistycznego), ECTP (Europejska Rada Planistów Miast), EUKN (Europejska Sieć Wymiany Wiedzy o Miastach) oraz UN-Habitat (Agencja ONZ ds. Osiedli Ludzkich).

W latach 2008-2009 Instytut pełnił rolę krajowego Punktu Kontaktowego Europejskiej Sieci EUKN (European Urban Knowledge Network). Od 2010 r. Instytut pełni rolę Krajowego Punktu Kontaktowego Programu URBACT II, organizującego sieć współpracy i wymiany doświadczeń miast europejskich (wraz ze Związkiem Miast Polskich oraz Śląskim Związkiem Gmin i Powiatów).

W 2010 r. podjęto także współpracę z UN-Habitat (Agencją ONZ ds. Osiedli Ludzkich) z siedzibą w Nairobi. Instytut koordynuje prace międzynarodowego zespołu przygotowującego raport o stanie miast w 23 europejskich krajach, w których przeprowadzono transformację ustrojową. Przewidywany termin publikacji raportu to początek 2013 r.

W ramach programu finansowanego przez MSZ Wdrażanie programów rozwojowych, współpracując z partnerami ze Lwowa, ukończono w 2011 r. projekt pt: „Poprawa jakości życia mieszkańców jako efekt programu rewitalizacji centrum Lwowa” oraz zrealizowano

w 2012 r. projekt współpracy z Libią dot. rewitalizacji. Kontynuowano prace projektu CHANGES „Zmiany ryzyka hydrometeorologicznego...” w 7. Programie Ramowym UE, zatrudniając na 3 lata doktorantkę z Niemiec ze środków uzyskanych z UE.

W 2012 r. rozpoczęto współpracę w nowych projektach międzynarodowych, w których Instytut jest partnerem: AirLED – projekt w programie CENTRAL EUROPE dotyczący rozwoju stref okołolotniskowych, HERMAN – projekt w programie CENTRAL EUROPE, dotyczący zarządzania dobrami kultury, URMA – projekt w programie INTERREG IVC, dotyczący miejsko-wiejskiego partnerstwa na obszarach metropolitalnych.

W Instytucie wiele osób odbywa praktyki studenckie, także studenci z zagranicy (w programie Leonardo da Vinci).

Kierunki działania i rozwoju Instytutu

Kluczowe obszary działań strategicznych zostały określone w przyjętej przez Radę Naukową w 2006 r. „Strategii rozwoju i funkcjonowania IRM”. Zarys wybranych działań w kluczowych obszarach funkcjonowania Instytutu przedstawiono w „Koncepcji programu i przyszłego funkcjonowania Instytutu Rozwoju Miast jako jednostki badawczo-rozwojowej”, opracowanej przez autora niniejszej publikacji. Skrótowo ujęte mocne strony Instytutu oraz uwarunkowania zewnętrzne, zarówno szanse jak i zagrożenia, przedstawiają się następująco.

Atutami Instytutu są:

- wielodyscyplinarny zespół pracowników badawczo-naukowych ze wzrastającym udziałem młodszych stopniem pracowników nauki oraz profesjonalne kadry ekspertów z odpowiednimi uprawnieniami (urbanistyczne, architektoniczne i inne) oraz udział wielu pracowników w gremiach doradczych na szczeblu centralnym i lokalnym,
- 2. kategoria klasyfikacji jednostek naukowych, wpływająca zarówno na wielkość dotacji na działalność statutową, jak i pozycję Instytutu w środowisku naukowym,
- działalność wdrożeniowa, pozwalająca na weryfikację nowych metod badawczych i uzyskanie praktycznych doświadczeń,
- długoletnie doświadczenia w zakresie naukowo-badawczej i wdrożeniowej współpracy z zagranicą oraz szeroka działalność wydawnicza,
- dobre kontakty z samorządami lokalnymi, umożliwiające uzyskanie informacji do badań oraz przeprowadzanie wdrożeń pilotażowych,
- własna, ulokowana w centrum Krakowa siedziba Instytutu.

Podstawowe uwarunkowania zewnętrzne, mające wpływ na przyszłą sytuację Instytutu, które wzięto pod uwagę przy formułowaniu koncepcji, to:

- zmiany zasad i priorytetów finansowania badań i innowacji zachodzące w Polsce, powstawanie nowych instytucji czy też modyfikacje regulacji prawnych jednostek badawczo-rozwojowych i procesy konsolidacji tych jednostek,
- wzrastające możliwości finansowania rozwoju potencjału jednostek badawczo-rozwojowych ze środków krajowych programów sektorowych,

- silna konkurencja zagranicznych jednostek badawczych w dostępie do środków programów badawczych UE,
- realizacja dużych przedsięwzięć infrastrukturalnych oraz skala absorpcji środków UE przez samorzady lokalne, stwarzająca zapotrzebowanie na nowoczesne metody i instrumenty zarządzania tymi przedsięwzięciami, oraz potrzeby w zakresie monitorowania i oceny wpływu tych przedsięwzięć na rozwój regionalny i spójność terytorialną,
- wzrost znaczenia polityki miejskiej na świecie i w Polsce oraz rosnące potrzeby badawcze związane z monitorowaniem procesów rozwoju miast, w tym również obszarów metropolitalnych, jak również w zakresie przygotowania i wdrażania instrumentów zintegrowanego zarządzania rozwojem miast,
- konieczność monitorowania sfery mieszkalnictwa oraz przygotowania i wdrażania nowych rozwiązań w tej sferze, wykorzystujących doświadczenia innych krajów z uwagi na niezaspokojone potrzeby mieszkaniowe,
- konieczność wdrażania w Polsce Dyrektywy INSPIRE zakładającej znaczne poszerzenie zakresu i publicznego dostępu do zasobów informacji przestrzennych.

Określając istotne uwarunkowania zewnętrzne, należy wziąć także pod uwagę działalność wdrożeniową Instytutu, zwłaszcza dla potrzeb samorządów lokalnych w sferze planowania przestrzennego, analiz i ocen środowiska czy też analiz systemów transportu. Zmiany zachodzące na rynku tych prac w wyniku wzrastającej konkurencji, związane z obniżaniem przeciętnych cen świadczonych usług istotnie wpływają na sytuację ekonomiczną Instytutu.

Uwzględniając sytuację wyjściową Instytutu, jak i przewidywane uwarunkowania zewnętrzne, które mogą mieć istotny wpływ na działalność IRM w przyszłości, sformułowano główne założenia koncepcji programu oraz wskazano kluczowe obszary działań strategicznych.

Misja

Zgodnie z założeniami przedstawianej koncepcji programu Instytut Rozwoju Miast funkcjonować będzie jako podstawowa jednostka badawcza odpowiedzialna za tworzenie merytorycznych podstaw kształtowania polityki miejskiej i optymalizacji rozwoju miast w skali krajowej i regionalnej z uwzględnieniem doświadczeń zagranicznych oraz standardów i regulacji Unii Europejskiej.

Misja Instytutu została sformułowana następująco:

Instytut Rozwoju Miast
wiodącą jednostką badawczo-rozwojową w zakresie polityki miejskiej, konkurencyjną
w sferze planowania przestrzennego, urbanistyki,
budownictwa mieszkaniowego i ochrony środowiska,
otwartą na współpracę z jednostkami krajowymi i zagranicznymi

Główne obszary badań i wdrożeń

Prace badawcze prowadzone przez Instytut Rozwoju Miast są ściśle związane z podstawowymi problemami rozwoju przestrzennego w skali krajowej, regionalnej i lokalnej a także z celami strategicznymi i kierunkami działań ujętymi w strategicznych dokumentach

krajowych i regionalnych. Problemy badawcze podejmowane przez Instytut są istotne także z punktu widzenia podstawowych dokumentów programowych i celów Unii Europejskiej, zawierających wsparcie dla spójności społecznej, gospodarczej i terytorialnej oraz rozwoju policentrycznego z zachowaniem zasad zrównoważonego rozwoju.

Podejmowanie tematów badawczych w zakresie rozwoju miast czy też szerzej – rozwoju przestrzennego i spójności terytorialnej jest szczególnie ważne w związku z kolejnym okresem programowania budżetu UE dla powiększenia zdolności do absorpcji zwiększonych środków finansowych, likwidacji barier oraz efektywnego, zgodnego z naszymi priorytetami i zasadami zrównoważonego rozwoju wydatkowania tych środków.

Należy mieć także na uwadze intensywność działań podejmowanych przez pozostałe państwa europejskie również w sferze badawczej. Celem ich jest promowanie rozwoju i zwiększenie konkurencyjności własnych regionów i miast. Wymaga to znacznego poszerzenia wiedzy o zachodzących w Polsce procesach rozwoju miast, barierach i możliwościach rozwoju mieszkalnictwa, procesach przekształceń polskiej przestrzeni (które znacznie się nasilą wskutek działalności inwestycyjnej finansowanej także ze środków UE), jak również oceny stosowanych instrumentów zarządzania rozwojem wraz z określeniem pożądanych modyfikacji.

Ochrona, wzmocnienie i dalszy rozwój miast wymaga skutecznego wsparcia w politykach krajowych oraz lokalnych strategiach i działaniach integrujących sektorowe podejścia oraz zapewniających zachowanie zasad zrównoważonego rozwoju. Wykorzystanie istniejącego dorobku programowego Unii Europejskiej, jak i doświadczeń poszczególnych krajów i miast jest niezbędne do wdrażania zintegrowanego podejścia w rozwoju polskich miast. Instytut może pełnić istotną rolę w opracowaniu, adaptacji i wdrażaniu tego podejścia.

Do realizacji tego zadania wskazane jest wyodrębnienie i konsolidacja w ramach statutowej działalności badawczo-wdrożeniowej Instytutu tematyki badawczej, dotyczącej zintegrowanego rozwoju miejskiego.

Potrzebne jest zatem diagnozowanie problemów rozwoju miast polskich, budowa strategii zintegrowanego rozwoju miejskiego, jak i wskazanie instrumentów wdrażania strategii i monitorowanie efektów. Zakres badań powinien objąć najważniejsze dla Polski zagadnienia (uwzględniając obecny etap i stan urbanizacji kraju), ujęte w dwóch grupach tematycznych. Nie oznacza to rzecz jasna redukcji pozostałych obszarów statutowej działalności badawczej.

Celowe jest podjęcie w strategicznych tematach badawczych finansowanych przez NCN i NCBiR interdyscyplinarnych badań rozwoju miast z udziałem innych jednostek badawczych. Zarys proponowanej struktury takich badań przedstawiono poniżej.

Grupa tematyczna „Rozwój miast polskich w kontekście zasad zrównoważonego rozwoju oraz spójności terytorialnej” mogłaby obejmować badania dotyczące m.in. takich problemów:

- Problemy spójności terytorialnej, społecznej i ekonomicznej miasta, zwłaszcza zobiektywizowane kryteria oceny i cechy decydujące o spójności polskich miast, układów metropolitalnych i regionów.

- Ekologia miasta, zwłaszcza ocena wpływu struktury przestrzennej miasta, terenów czynnych ekologicznie, gęstości zaludnienia, systemów transportu, powiązań regionalnych i innych kluczowych elementów strukturalnych miasta na jego klimat i warunki życia w środowisku.
- Problemy zrównoważonej urbanizacji, zwłaszcza zobiektywizowane kryteria rozwoju zrównoważonego miast i terenów mieszkaniowych.
- Badania porównawcze i oceny stosowanych modeli planowania miast i zarządzania ich rozwojem w celu znalezienia optymalnych rozwiązań.

Grupa tematyczna „Polityki, strategie i instrumenty zintegrowanego rozwoju miast” może objąć w szczególności:

- ocenę przyjętych zasad, metod, instrumentów rozwoju miast polskich na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym z punktu widzenia strategicznych celów rozwoju kraju oraz występujących w miastach polskich tendencji rozwoju i problemów;
- określenie podstaw budowy, wdrażania i monitorowania efektów polityk, strategii i planów działania w zakresie zintegrowanego rozwoju miast z wykorzystaniem dorobku programowego Unii Europejskiej w sferze polityki miejskiej i zasad zrównoważonego rozwoju a także rezultatów programów badawczych UE i dobrych praktyk miast europejskich.

Badaniami powinny być objęte w szczególności zagadnienia kryzysowych obszarów miast, w których koncentrują się problemy społeczne, gospodarcze, oraz degradacji substancji i środowiska miejskiego, tworzenia i zapewnienia wysokiej jakości przestrzeni publicznych, modernizacji sieci infrastrukturalnych oraz poprawy efektywności energetycznej, aktywnej polityki innowacyjnej i edukacyjnej, zasad koordynacji planów sektorowych a także koordynacji planów rozwoju w szerszym, lokalnym, regionalnym czy metropolitalnym ujęciu, metod angażowania partnerów społecznych w budowę i wdrażanie strategii zintegrowanego rozwoju.

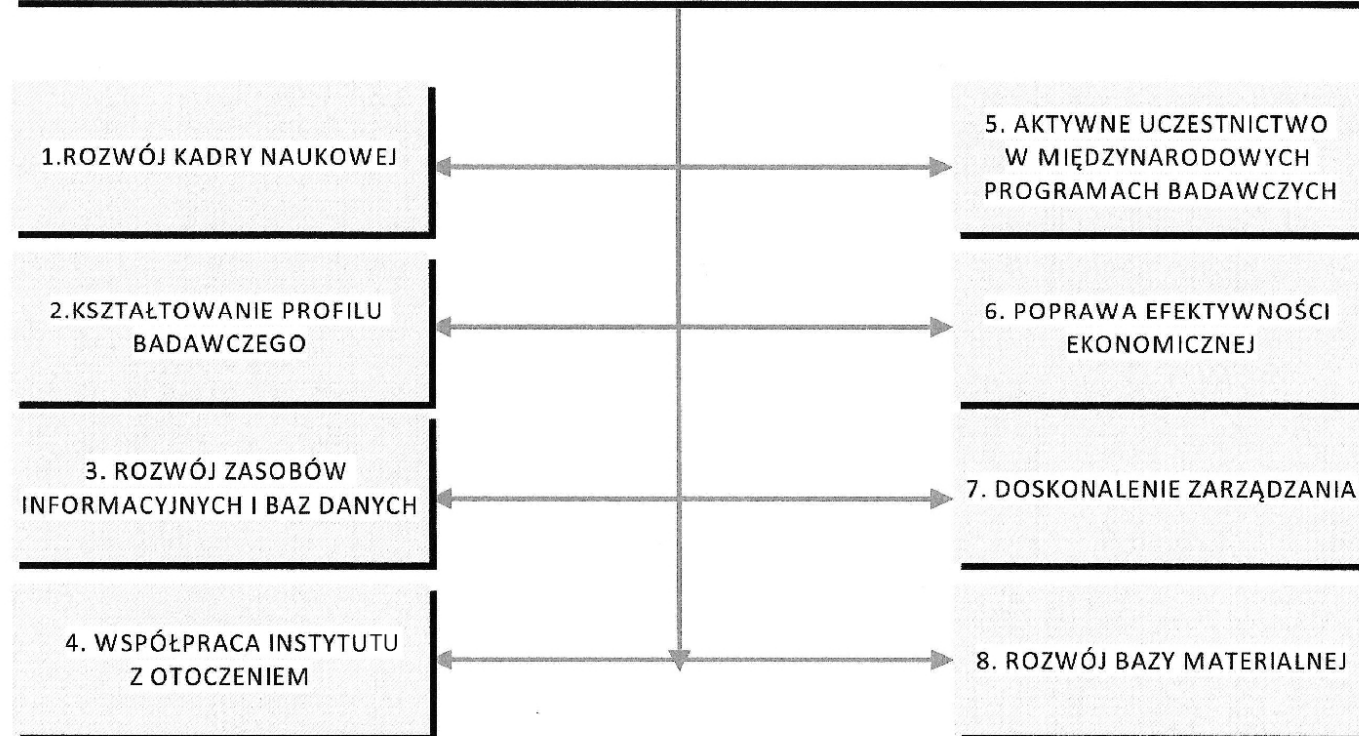
Wizja dalszego funkcjonowania Instytutu Rozwoju Miast jest zatem ściśle związana z celami badawczymi w zakresie:

- tworzenia podstaw optymalizacji procesów urbanizacji z uwzględnieniem potrzeby wzrostu konkurencyjności polskich miast i metropolii z zachowaniem zasad zrównoważonego rozwoju, z wykorzystaniem nowoczesnych narzędzi obróbki i udostępniania informacji przestrzennych,
- oceny skuteczności stosowanych instrumentów, zwłaszcza w sferze planowania przestrzennego rozwoju miast oraz opracowania i wdrażania metod zintegrowanego zarządzania,
- adaptacji lub modyfikacji funkcjonujących w UE standardów lub też tworzenia nowych standardów oceny stanu i procesów rozwoju miast w zakresie jakości życia, równowagi środowiskowej, efektywności wykorzystania przestrzeni oraz spójności terytorialnej.
- procesów rewitalizacji miast, odnowy i rozwoju zasobów mieszkaniowych, w szczególności przeznaczonych dla uboższych grup ludności.

Kluczowe obszary działań strategicznych związanych z restrukturyzacją i rozwojem Instytutu Rozwoju Miast zaprezentowano na ryc. 1.

RYC. 1 KLUCZOWE OBSZARY DZIAŁAŃ STRATEGICZNYCH IRM

CEL GŁÓWNY: INSTYTUT ROZWOJU MIAST KONKURENCYJNĄ JEDNOSTKĄ BADAWCZO - ROZWOJOWĄ

Można zakładać, że przyjęte ostatnio w naszym kraju regulacje ustawowe, przydające większego znaczenia problemom rozwoju miast i budowie krajowej polityki miejskiej, stworzą szansę umocnienia pozycji i dalszego rozwoju Instytutu.

Uzyskanie obecnej pozycji, bogaty dorobek prac badawczych i zastosowań praktycznych, szeroka współpraca międzynarodowa są zasługą kadry Instytutu, zarówno długoletnich pracowników, działających jeszcze w jednostkach naukowych wchodzących w skład IRM, jak i grupy, której rozwój zawodowy związany był z nowo powstałym Instytutem Rozwoju Miast. Warto także pamiętać o wkładzie osób, które już zakończyły etap aktywności zawodowej w związku z zachodzącymi w Instytucie w latach 2002-2012 zmianami organizacyjnymi, zanikaniem niektórych obszarów badawczych i tworzeniem nowych pól działania. Nie sposób wymienić wszystkie osoby, których wiedza, pasja, zaangażowanie umożliwiły rozwój Instytutu. Podziękowania za wkład w działalność i rozwój IRM w ciągu dziesięciolecia należy złożyć zwłaszcza kadrze naukowej i kierującym zakładami i zespołami badawczymi prof. nadzw. dr hab. arch. Zygmunta Ziobrowskiemu, prof. dr hab. arch. Hance Zaniewskiej, prof. dr hab. arch. Witoldowi Wernerowi, prof. dr hab. Leszkowi Kałkowskiemu, prof. dr hab. Danucie Ptaszyckiej-Jackowskiej, prof. dr hab. arch. Jerzemu Kozłowskiemu, dr. Ewie Heczko-Hyłowej, dr. inż. Grażynie Korzeniak, dr. inż. Krzysztofowi Słyszowi, dr. inż. Jerzemu Dudzie, dr. inż. Władysławowi Rydzikowi, dr. Januszowi Jeżakowi, dr. Wojciechowi Jarczewskiemu, mgr. Dorocie Szlenk-Dziubek, mgr. inż. Ewie Goras, mgr. inż. Renacie Podhoreckiej; długoletnim pracownikom zakładów i zespołów: dr. inż. Maciejowi Wierzchowskiemu, dr. Wiesławowi Wańkowiczowi, dr. Janowi Kornilowiczowi, mgr. Marii Thiel, mgr. Antoniemu Matuszce, mgr. Jerzemu Baścikowi, mgr. Krzysztofowi Zgudowi, mgr. Krystynie Pawłowskiej, mgr. inż. Jackowi Popieli, mgr. Markowi Węglowskiemu, mgr. Wiktorowi Głowackiemu, mgr. Januszowi Komendzie, mgr. Damianowi Koreckiemu, mgr. Teresie Mądry. Działalność zakładów i zespołów badawczych wspierana była przez pracowników działów finansowego, marketingu, administracji: mgr. Krystynę Waradzyn, mgr. inż. Małgorzatę Motyl, mgr. Jaromira Matulewicza, Elżbietę Kępe, mgr. inż. Elżbietę Okraszę, Urszulę Kubiczek. Ważny wkład wnieśli także nasi nieżyjący już koledzy dr Tomasz Żelawski i mgr. inż. Andrzej Geissler.

**INSTITUTE OF URBAN DEVELOPMENT (IRM) IN KRAKÓW:
ACTIVITIES IN 2002-2012.
DEVELOPMENT CONDITIONS AND DIRECTIONS**

Abstract. This paper presents concise data about the IRM activities conducted in the last ten years of its operations, as well as an outline of strategic conditions and directions of its future development.

Key Words: research institutes, urban development, urban planning, spatial planning, revitalization, housing, real estate market, environmental protection, European projects.

Mgr Jerzy Adamski
Dyrektor Instytut Rozwoju Miast
Kraków